

ложения характерна для дневниковых записей. В мемуарах же Г. Добрынина время – это многоплановый и прерывистый фон. В этом нам видится одно из существеннейших жанровых отличий дневника от мемуаров. Отбор тех или иных эпизодов определяется важностью событий как для мемуариста Добрынина, так и для писателя Добрынина. "Сжатие" или "расширение" времени характеризует автора воспоминаний в большей степени как писателя (беллетриста) и своеобразного психолога, чем заурядного хроникера.

Субъективно-личностное начало обеспечивает как внутреннюю спаянность (когерентность) текста, так и формальную (когезию). При более близком знакомстве с воспоминаниями Гавриила Добрынина оказывается, что текст неоднороден: в нем разрабатываются разные сюжетные линии и персонажи (детство, родители и близкие, чиновничья служба и т.д.), используются разнообразные языковые средства, то есть текст как бы "разрыхляется". Но все это подчиняется единой глобальной задаче, единому пространственно-временному континууму, то есть в тексте присутствуют не только центробежные, но и центростремительные силы. Мемуары при явном преобладании ретроспективного начала, по всей видимости, это все-таки сложное единство ретроспекции и проспекции. Проспективные фрагменты в мемуарах Гавриила Добрынина невелики по объему, но зачастую выступают в качестве интенсификатора внимания читателя.

Как правило, художественный мир мемуаров Гавриила Добрынина, отражает поступательный и движущийся вперед ход развития сюжета. Основными средствами выражения динамики являются глаголы прошедшего времени. Ритм описания быстрый, динамичный. Некоторое "замедление" осуществляется за счет включения в повествование прямой речи, в которой представлены глаголы в форме настоящего времени, а также однородные члены предложения. Важную роль здесь играет лексика тематической группы "Время".

Заключение. Мемуары при кажущемся преобладании ретроспективного начала, по всей видимости, это сложное единство ретроспекции и проспекции. В этом, на наш взгляд, и заключается важное различие таких форм мемуарной литературы, как дневник и мемуары.

Проспективные фрагменты в мемуарах Г.Д. невелики по объему и зачастую выступают в качестве интенсификатора внимания читателя. Текст мемуаров Д. – упорядоченная система. Произведение делится части, параграфы (главы), а также имеются фрагменты текста, разрабатывающие отдельные локальные темы.

Список литературы

1. Истинное повествование или жизнь Гавриила Добрынина, имь самимъ писанная въ Могилеве и въ Витебске. – Санкт-Петербургъ, 1872. – 380 с.
2. Семевскій М.В. Предисловіе // Истинное повествование или жизнь Гавриила Добрынина, имь самимъ писанная въ Могилеве и въ Витебске. – Санкт-Петербургъ, 1872. – С. 2.

ЭКСПРЭСІЎНЫЯ НАЗВЫ АСОБ ПАВОДЛЕ РАЗУМОВАЙ І МАЎЛЕНЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ Ў ГАВОРКАХ ВІЦЕБШЧЫНЫ

*Т.А. Грачыха
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава*

Дыялектная мова – духоўная спадчына беларускага народа. Народныя гаворкі выяўляюць цэлы пласт арыгінальных слоў, у якіх адлюстравана негатыўная ацэнка і адмоўныя эмоцыі ў адносінах да маральна-этычных паводзін чалавека, яго маўленчай і разумовай дзейнасці, эмацыянальна-пачуццёвай сферы. Такія зніжаныя эмоцыі ствараюць эмацыянальна-экспрэсіўныя адценні слоў, якія падаюць у слоўніках праз наступныя паметы: абразлівае, асуджальнае, грубае, зневажальнае, іранічнае, лаянкавае, неадабральнае, пагардлівае.

Актуальнасць даследавання дадзенага пласта лексікі народных гаворак абумоўліваецца недастатковай ступенню распрацаванасці гэтага пытання ў беларускім мовазнаўстве. Мэта нашай працы – вызначыць спецыфіку экспрэсіўных назваў асоб паводле разумовай дзейнасці і маўленчых паводзін у гаворках Віцебшчыны.

Матэрыял і метады. Крыніцай для даследавання моўных асаблівасцей назваў асоб паводле разумовай і маўленчай дзейнасці паслужылі дыялектныя слоўнікі, на аснове якіх быў сабраны і прааналізаваны рэгіянальны матэрыял. Метады даследавання – апісальны і параўнальна-супастаўляльны.

Вынікі і іх абмеркаванне. Чалавека як асобу ў пэўным калектыве і грамадстве вызначаюць такія важнейшыя і вызначальныя асаблівасці псіхічнага стану, як розум і маўленне. З псіхікай чалавека цесна звязаны і яго паводзіны. У народзе заўсёды высока цанілі разумных, кемлівых, дасціпных, разважлівых, гаваркіх людзей. Такія асаблівасці, як тупасць, някемліваць, балбатліваць, пустаслоўе, маўкліваць ацэньвалі негатыўна, таму адпаведныя словы для абазначэння дадзеных з’яў і рыс характару набылі адмоўную канатацыю.

Лексіка-семантычную мікрагрупу экспрэсіўных назваў асоб паводле разумовых здольнасцей вызначаюць такія семы, як ‘разумова абмежаваны, дурны, прыдуркаваты, неразумны, ненармальны, някемлівы, бесталковы, тупы, разяваты чалавек’. У лексічных адзінках, занатаваных на тэрыторыі Віцебшчыны, выяўляюцца адмоўныя адносіны да чалавека з дадзенымі прыкметамі праз абразу, знявагу, пагарду. Напрыклад: *абалду́ін, абалду́й* ‘неразумны, дурны чалавек; аболтус’: *Хлопцы зараз нейкія абалду́іны.* (Порплішча Докшыцкі р-н); *Ай, які ж ты абалду́й.* (Бораўна Лепельскі р-н) [1, 20]; *абарба́л* ‘бесталковы, прыдуркаваты мужчына’: *Ой, суседзе, абарба́л ты саўсім стаў. Ні панімаіш жыцні ты.* (Гараўцы Міёрскі р-н) [1, 20]; *асяло́к* ‘неразумны, дурны чалавек; аболтус’: *Мішка -- асяло́к, гэта ўсе знаюць.* (Быцава Бешанковіцкі р-н) [1, 51]; *байба́с, ба́йбіс* ‘байбус; высакарослы дарослы чалавек, які паводзіць сябе не па гадах па-дзіцячы’: *Такі байба́с, а з рабятамі гуляіць.* (Сасноўцы Шаркаўшчынскі р-н); *Такі ба́йбіс, а нідзе не працуе.* (Мікалаёва Міёрскі р-н) [1, 63]; *балда́* ‘някемлівы, бесталковы чалавек’: *Ах ты, балда гэткая!* (Дварчаны Пастаўскі р-н) [3, 157]; *баўдзі́ла* ‘боўдзіла, недарэка, неразумны чалавек’: *Ты дурань і баўдзі́ла.* (Касары Ушацкі р-н) [1, 75]; *біндо́с* ‘дурань’: *Эх ты, біндо́с! Што ж ты натварыў!* (Ноўка Віцебскі р-н) [1, 82]; *боўду́р* ‘дурань’: *Мабыць, яна баіцца яго, бо боўду́р ён, дуркаваты.* (Паліцы Бешанковіцкі р-н); *Ці можна з боўду́рам такім зрабіць што добрае?* (Коравічы Чашніцкі р-н) [1, 89]; *няздэ́ба* ‘някемлівы, няўмелы чалавек’: *Звязалася з няздэ́бай такім і жыць пражыла.* (Будзілава Чашніцкі р-н) [2, 70]; *вя́пла* ‘дурань, разява’: *Вя́пла – разінькаваты чалавек. Вот вя́пла, шукала, шукала і не нашла.* (Магуны Пастаўскі р-н); *Вя́пла ты! – сядзіць і глядзіць.* (Ахрэмаўцы Браслаўскі р-н); *Ідзець, як вя́пла, і на ногі не глядзіць.* (Кураполле Пастаўскі р-н); *Вя́пла ты!* (Лісна Верхнядзвінскі р-н) [3, 389]; *глу́ма* ‘недалёкі, разумова абмежаваны чалавек’: *Глу́ма, што ты робіш? Саўсім вума няма?* (Баева Дубровенскі р-н); *Глу́мачка ты, глу́мачка, ні ўзяў ён тваю дачку і ня возьміць: у яго саўсім другое на ўме.* (Ляхаўка Дубровенскі р-н) [1, 153]; *го́лда* ‘бесталковая, разумова абмежаваная жанчына’: *Тая кабета была такой го́лдай, што з ёй ні было пра што гаварыць.* (Савуткі Шаркаўшчынскі р-н); *З гэтай го́дай нічога рашыць нільзя.* (Дзёрнавічы Верхнядзвінскі р-н) [1, 155]. Звычайна адмоўныя адносіны да людзей, надзеленых такімі разумовымі асаблівасцямі, у народных гаворках граматычна выражаюцца назоўнікамі, аднак зрэдку адзначаюцца і прыметнікамі: *вя́плава́ты* ‘дурнаваты’: *Ты нейкі вя́плава́ты.* (Белькі Пастаўскі р-н) [1, 134]; *даўба́ты* ‘дурнаваты, тупы’: *На галаву малец трошкі даўба́ты, вішні выбраў у мяне.* (Казімірова Полацкі р-н) [1, 172].

Лексіка-семантычную мікрагрупу назваў асоб з адмоўнай канатацыяй паводле маўленчай дзейнасці чалавека вызначаюць такія семы, як ‘крыклівы, сварлівы, ілжывы, балбатлівы, абгаворлівы, бурклівы, маўклівы, замкнуты чалавек’. Эмацыянальнасць і экспрэсіўнасць такіх лексем у народных гаворках выяўляецца праз зневажальныя, асуджальныя, неадабральныя адносіны слухача да суразмоўцы. Напрыклад: *балбатун* ‘той, хто залішне многа гаворыць’: *Балбатун ты!* (Ахрэмаўцы Браслаўскі р-н) [3, 157]; *балма́т, бо́лмат* ‘чалавек, які любіць шмат гаварыць; балбатун’: *Гэты балма́т мне адурыву ўсю галаву.* (Дубраўкі Полацкі р-н); *Не слухай ты гэтага бо́лмата!* (Вяцера Чашніцкі р-н) [1, 65]; *вурзгалка* ‘балбатлівая жанчына’: *Вурзгалка прыйшла на сяло.* (Вераб’і Глыбоцкі р-н) [1, 129]; *барахо́льчык* ‘балбатун, манюка’: *Ну, барахо́льчык, і да чаго ж ты дагаварыўся?* (Лужкі, Празарокі Глыбоцкі р-н) [1, 70]; *блаўкі́ня* ‘гультай, пустамеля’: *Блаўкі́ня ты!* (Кураполле Пастаўскі р-н) [3, 192]; *брашы́ла* ‘сварлівы чалавек’: *Да гэтай брашы́лы не падыходзь, бо накрычыць, абругаіць і пойдзіць сабе давольная.* (Іванск Чашніцкі р-н) [1, 91]; *бубне́ўка* ‘чалавек, які пастаянна незадаволенна бурчыць, паціху абуралца’: *Бубне́ўка ён: бубніць і бубніць.* (Баршчоўка Віцебскі р-н) [1, 95]; *бу́рбалка* ‘буркун; бурклівы чалавек’: *Яму не жонка папалася, а бу́рбалка: вечна злая, пастаянна бурчыць.* (Замошша Браслаўскі р-н) [1, 99]; *бу́хта* ‘сварлівы чалавек’: *З бухтай ладу не будзе, толькі сварка.* (Чашнікі) [1, 100]; *галгату́н* ‘крыклівы чалавек’: *З галгату́ном цяжка жыць – замучыць.* (Матырына Ушацкі р-н) [1, 139]; *га́рканнік* ‘крыкун, гарлан’: *Разыйшоўся га́рканнік, як яму людзей ня стыдна.* (Ляхаўка Дубровенскі р-н) [1, 146]; *га́рліч* ‘крыкун,

гарлан': Мужык у яе добры гарлач, крыкнець – уся вёска чуе. (Задроўе Аршанскі р-н) [1, 146]; *дундук* 'негаваркі, замкнуты чалавек': Не чалавек, а нейкі дундук, слова людзям не скажа. (Дроздава Талачынскі р-н); *Твой дундук дадому пасунуся*. (Сянькова Шумілінскі р-н) [1, 182]; *маўдук* 'маўклівы чалавек': *Маўдук – усё маўчыць*. (Дзёрнавічы Верхнядзвінскі р-н); *Маўдук гэты маўчыць*. (Кураполле Пастаўскі р-н) [4, 46]. Часам адносіны да асобы паводле маўленчай дзейнасці перадаюцца і праз азначэнні: *абгаворлівы* 'які абгаворвае, нядобразычліва выказваецца пра каго-н., ілжывы': *А во яна абгаворлівая баба*. (Астроўшчына Полацкі р-н) [3, 21].

Заклучэнне. Такім чынам, даследаванне эмацыянальна-экспрэсіўнай дыялектнай лексікі Віцебшчыны дазваляе выявіць цікавы і арыгінальны моўны матэрыял, які сведчыць пра самабытнасць народных гаворак Беларускага Паазер'я. Моўную спецыфіку дадзенага рэгіёна выразна вызначаюць экспрэсіўна афарбаваныя словы з адмоўнай канатацыяй для абазначэння чалавека паводле разумовых і маўленчых характарыстык. Узнікненне вялікай колькасці такіх лексем часта звязана з негатыўным стаўленнем народа да адмоўных з'яў, якасцей характару, паводзін чалавека ў соцыуме.

Спіс літаратуры

1. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны: у 2 ч. / Л.І. Злобін (рэд.) [і інш.]. – Віцебск: УА "ВДУ імя П.М. Машэрава", 2012. – Ч. 1. – 304 с.
2. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны: у 2 ч. / А.С. Дзядова (рэд.) [і інш.]. – Віцебск: УА "ВДУ імя П.М. Машэрава", 2014. – Ч. 2. – 358 с.
3. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5 т. / Ю. Ф. Мацкевіч (рэд.) [і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – Т. 1. – 512 с.
4. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5 т. / Ю. Ф. Мацкевіч (рэд.) [і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – Т. 3. – 536 с.

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ДИСКРЕТНОСТИ КАК СВОЙСТВА ВРЕМЕННОГО КОНТИНУУМА ПОЭТИЧЕСКОГО ТЕКСТА И. БРОДСКОГО

А.Н. Деревяго
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова

Антропоцентрическая парадигма научных исследований в лингвистике, определившая направление когнитивного поиска конца XX в., манифестировала всестороннее изучение проявление человека в языке и языка в человеке. При этом человек вписан в границы личностной, социально- и национально обусловленных сфер, преодоление пределов которых предполагает определенные трансформации. Существуют онтологические системы временных и пространственных координат, константность которых позволяет сохранить целостность дефиниции личностной структуры.

Цель данного исследования – выявление языковых средств, выражающих идею темпоральной дискретности событийно-образной системы поэтического текста И. Бродского.

Материал и методы. Материал исследования – массив лексических единиц с темпоральными характеристиками, собранный методом сплошной выборки из поэтических текстов И. Бродского. Ведущим методом исследования является описательный как триединство приемов наблюдения, анализа и систематизации результатов.

Результаты и их обсуждение. Философская картина мира, представленная во множестве смысловых вариаций личностно ориентированного внутреннего пространства текста, определяет тематическую векторность поэзии И. Бродского, где идея временного континуума последовательно реализуется в системе языковых единиц. В философии понятие континуума выражает одну из категорий непрерывности и прерывности [1]. Категории непрерывности и прерывности доминируют при описании развития: объект переходит из одного состояния в другое или революционно, или эволюционно.

Дискретность временного континуума поэтического мира И. Бродского подразумевает отрезочность темпуса, его изменчивость для реализации бытийственного закона преемственности. Этот смысловой вектор представлен единицами, объединенными общей семьей темпоральности. Отмечается четкое разграничение различных временных характеристик, как то: день (*Пятница*), месяц (*Март, Зентембер* [англ. September - сентябрь]), год (*Шестьдесят Седьмого, Тысяча Девятьсот Шестьдесят Седьмого, Две тысячи Первый*). Есть и опосредованное соотнесение с